

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/44/132-136>

Səyyub Babayev

Azərbaycan Texniki Universiteti

Magistrant

<https://orcid.org/0009-0008-7994-2311>

seyyubbabayev3@icloud.com

Səməndər Məmmədzadə

Azərbaycan Texniki Universiteti

Magistrant

<https://orcid.org/0009-0005-1534-1347>

semendermemmedov29@gmail.com

Mirbəxtiyar Sadıqov

Azərbaycan Texniki Universiteti

Magistrant

<https://orcid.org/0009-0003-3175-5633>

mirisadygov10@gmail.com

Rüfət Hacıyev

Azərbaycan Texniki Universiteti

Magistrant

<https://orcid.org/0009-0003-2041-4438>

haciyevrufat2002@gmail.com

Teymur Çıraqov

Azərbaycan Texniki Universiteti

Magistrant

<https://orcid.org/0009-0009-4334-3058>

teymur.ciraqov2002@gmail.com

Layihələrdə maliyyə risklərinin idarə edilməsi strategiyaları

Xülasə

Risk problemi demək olar ki, bütün sahələrində birbaşa və ya dolayısı ilə yer alır: maliyyə sahəsində isə qeyd etdiyimiz bu problemin müstəsna, son dərəcə böyük əhəmiyyətə malik olduğunu etiraf etməliyik. Dünya iqtisadi sistemində baş verən dəyişikliklər şəraitində istər müxtəlif maliyyə institutlarının, istərsə də təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyəti istiqamətində özünü büruzə verən tendensiyalar kifayət qədər aydın surətdə müşahidə edilir. Haqqında danışdığımız həmin maliyyə bazarı subyektlərinin fəaliyyət mühiti riskin artması ilə əlaqədardır, çünki onların fəaliyyəti zamanı yaranan vəziyyətlərin qeyri müəyyənliyi və birmənalı olmaması ilə xarakterizə olunur.

Maliyyə risklərinin qiymətləndirilməsi zamanı əldə edilən nəticələr risklərin necə idarə olunmasının obyektiv əsaslandırması kimi çıxış edir, onlara necə yanaşılmasının zəruriliyini nümayiş etdirir. Yəni, onlardan yayınmağa çalışmaq lazımdır, yoxsa riskləri digər qurumlara ötürmək və ya onları qəbul etmək daha məqsədəuyğundur və s. Risklərə münasibət risklərin idarə edilməsinin üç əsas strategiya və müxtəlif metodları (əsas və digər) arasında ən effektiv seçim etməyə imkan verir. Hər bir metodun müxtəlif maliyyə riskləri ilə əlaqədar üstünlükləri və mənfi cəhətləri var. Hər bir konkret vəziyyətdə ən uyğun metodun yaxud metodların seçilməsi çoxlu sayda amillərdən asılıdır.

Maliyyə risk-menecmentinin başlıca vəzifəsi təşkilatın risk ehtimalını və onun təzahürlərinin müxtəlif variantlarından əmələ gələn zərərləri azaltmaq imkanı verən idarəetmə üsullarının, metodlarının seçilməsindən ibarətdir. Metodların hər biri universaldır, onların tətbiqi təşkilatın fəaliyyət göstərdiyi sahənin xüsusiyyətlərindən asılı deyil. Məqalədə maliyyə risklərinin idarə edilməsinin əsas üsullarından diversifikasiya və hedging strategiyalarından danışılır. Hər iki strategiya fərqli məqsədlərə xidmət edir. Bu, müəyyən maliyyə risklərini podratçılara, təchizatçılara

və ya sığortaçılara ötürmək üçün sabit qiymətli müqavilələrdən, icra istiqrazlarından və sığorta siyasətlərindən istifadəni əhatə edə bilər.

Açar sözlər: *risk anlayışı, risklərinin müəyyən edilməsi, risklərin azaldılması, investisiya layihəsi, maliyyə, layihə riski*

Sayyub Babayev

Azerbaijan Technical University

Master student

<https://orcid.org/0009-0008-7994-2311>

seyyubbabayev3@icloud.com

Samandar Mammadzadeh

Azerbaijan Technical University

Master student

<https://orcid.org/0009-0005-1534-1347>

semendermemmedov29@gmail.com

Mirbakhtiyar Sadigov

Azerbaijan Technical University

Master student

<https://orcid.org/0009-0003-3175-5633>

mirisadygov10@gmail.com

Rufat Hajiyev

Azerbaijan Technical University

Master student

<https://orcid.org/0009-0003-2041-4438>

haciyevrufat2002@gmail.com

Teymur Chiragov

Azerbaijan Technical University

Master student

<https://orcid.org/0009-0009-4334-3058>

teymur.ciraqov2002@gmail.com

Strategies for Managing Financial Risk in Projects

Abstract

In modern conditions, the risk factor plays an important role in ensuring the competitiveness of the national economy and economic growth. Significant mitigation of the global economic crisis is possible only on the basis of innovations, increasing the efficiency of production, and adopting new technological and management decisions. A greater share of gross domestic product growth in the economy is ensured by new knowledge expressed in innovative technologies, equipment, the quality of human capital, and the organization of production and management.

The results obtained during the assessment of financial risks serve as an objective justification for how to manage risks, demonstrating the need for how to approach them. That is, should we try to avoid them, or is it more expedient to transfer risks to other organizations or accept them, etc. The attitude to risks allows us to make the most effective choice between three main strategies and various methods of risk management (main and other). Each method has its advantages and disadvantages in relation to various financial risks. The choice of the most appropriate method or methods in each specific situation depends on a large number of factors.

The main task of financial risk management is to select management methods and techniques that allow the organization to reduce the probability of risk and losses arising from various variants of its manifestations. Each of the methods is universal, their application does not depend on the characteristics of the field in which the organization operates. The article discusses the main

methods of financial risk management-diversification and hedging strategies. Both strategies serve different purposes. This may include the use of fixed-price contracts, performance bonds and insurance policies to transfer certain financial risks to contractors, suppliers or insurers.

Keywords: risk concept, risk identification, risk reduction, investment project, finance, project

Giriş

Müasir şəraitdə milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətliliyinin və iqtisadi artımın təmin edilməsində risk amili mühüm rol oynayır. Qlobal iqtisadi böhranın əhəmiyyətli dərəcədə yumşaldılması yalnız innovasiyalar, istehsalın effektivliyinin yüksəldilməsi, yeni texnoloji və idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi əsasında mümkündür. İqtisadiyyatda ümumi daxili məhsul artımının daha böyük payı innovasiya texnologiyalarında, avadanlıqlarında, insan kapitalının keyfiyyətində, istehsalın və idarəetmənin təşkilində ifadə olunmuş yeni biliklər hesabına təmin edilir (Quliyeva, 2011).

Tədqiqat

Risqlərin idarə edilməsi strategiyaları. Risqlərin idarə edilməsi strategiyaları xidməti, şirkətinizin üzləşə biləcəyi potensial risklərin azaldılması və ya tamamilə aradan qaldırılması üçün müxtəlif strategiyaların hazırlanmasına kömək edir. Bu xidmət çərçivəsində, riskləri analiz edərək onların təsir dərəcəsinə uyğun fərqli yanaşmalar təklif edilir. Məsələn, riskin ötürülməsi (sığorta vasitəsilə), riskin azaldılması (təhlükəsizlik tədbirlərinin görülməsi), riskdən qaçınma (riskli fəaliyyətlərdən imtina) və ya riskin qəbul edilməsi (yüngül risklərin təsirini qəbul etmə). Məqsəd ən uyğun risk idarəetmə strategiyalarını müəyyənləşdirərək biznesinizin təhlükəsiz və davamlı şəkildə fəaliyyət göstərməsini təmin etməkdir.

Dünyanın əksər ölkələrində makro və mikro səviyyələrdə, qloballaşan iqtisadi sistemlərdə qeyri-müəyyənliklər, riskli hallar davam edir. Bu, iqtisadi inkişafa, iqtisadi, maliyyə münasibətlərinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Buna görə də, iqtisadiyyatda riskli halların, problemlərin öyrənilməsi, tənzimlənməsi, idarə edilməsi və itkilərin mümkün qədər minimum həddə çatdırılması yalnız sahibkarların, bank işçilərinin deyil, bütövlükdə dövlətin, milli iqtisadiyyatın möhkəmləndirilməsi mənafeyini güdən hər bir vətəndaşın mühüm vəzifəsinə çevrilməlidir. Risqlərin idarə edilməsi bütün sferalarda iqtisadi sabilliyin təmin edilməsinin və bütövlükdə iqtisadi sistemin optimal, tarazlı fəaliyyət göstərməsinin mühüm amilidir. Ona görə də, bütün sferalarda, o cümlədən maliyyə sistemində, maliyyə-bank sferasında idarəçilik fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması və təkmilləşdirilməsi, risklərin gəlirlərin azaltmasına təsiri hallarının nisbətən aradan qaldırılması, maliyyə-kredit əməliyyatlarının gəlirliyinin artırılması, bu sahədə informasiya şəffaflığına əməl olunması, zəruri idarəetmə qaydalarının təmin edilməsi və s. son dərəcə zəruridir.

Müasir elm "risk" anlayışını qeyri-müəyyənlik şəraitində baş verə bilən, nəticələri iqtisadi nəticələr şəklində təqdim edilə bilən bir hadisə kimi xarakterizə edir: mənfi, müsbət, sıfır, neytral. Layihəni hazırlayarkən effektiv risklərin idarə edilməsi sisteminin qurulması müasir müəssisənin fəaliyyətində mühüm amildir. Riskin mövcudluğu və onunla əlaqədar olaraq maliyyə itkilərinin obyektiv mövcud olduğu şəraitdə xüsusi bir mexanizmə, yəni riskin idarə edilməsi prosesinə xüsusi bir ləlabat hiss olunur. Bu mexanizm də təsərrüfat fəaliyyətində qərarların qəbulu və reallaşdırılmasında firma sahibkarının öz məqsədlərinə çatması nöqtəyi-nəzərindən qarşıya çıxan risklərin dərindən araşdırılmasına və idarə edilməsinə xidmət göstərir (Əkbərov, Osmanlı, 2020).

Effektiv maliyyə risklərinin idarə edilməsi layihənin uğurlu icrasının vacib komponentidir. Maliyyə risklərinin idarə edilməsi layihənin məqsədlərinə təsir edə biləcək potensial maliyyə qeyri-müəyyənliklərinin müəyyən edilməsini, qiymətləndirilməsini və azaldılmasını əhatə edir. Bu məqalə layihələrdə maliyyə risklərini idarə etmək, layihələrin vaxtında, büdcə daxilində və tələb olunan keyfiyyət standartlarına uyğun şəkildə çatdırılmasını təmin etmək üçün müxtəlif strategiyaları araşdırır.

Layihələrdə maliyyə riskləri maliyyə nəticələrinə səbəb ola biləcək hər hansı qeyri-müəyyənliklərə aiddir, o cümlədən xərclərin aşılması, büdcə çatışmazlığı, maliyyələşdirmə

məsələləri və iqtisadi dalğalanmalar. Bu riskləri effektiv idarə etmək üçün onların təbiətini və layihəyə potensial təsirini başa düşmək vacibdir.

Risklərin idarə edilməsi-resursların və vaxtın mövcud məhdudiyyətlərindən asılı olaraq cəmiyyətin məqbul hesab etdiyi səviyyəyə qədər riskləri azaltmaq üçün mümkün olan ən yaxşı yolu həyata keçirmək üçün riskin qiymətləndirməsinə əsaslanan məqsədli fəaliyyətdir. Riskin idarə olunması-riskin aşkar edilərək, onun reallaşmasının qarşısını almaq üçün görülən tədbirlər sisteminə deyilir.

Maliyyə risklərinin idarə edilməsində ilk addım layihə ilə bağlı bütün potensial maliyyə risklərini müəyyən etməkdir. Bu, layihə planının, büdcənin və maliyyə mühitinin hərtərəfli təhlilini əhatə edir. Həm daxili, həm də xarici maliyyə risklərini müəyyən etmək üçün SWOT təhlili (Güclü, Zəif tərəflər, İmkanlar, Təhdidlər) və PESTLE təhlili (Siyasi, İqtisadi, Sosial, Texnoloji, Hüquqi, Ekoloji) kimi alətlərdən istifadə edilə bilər.

Risklər müəyyən edildikdən sonra onların ehtimal və potensial təsirləri baxımından qiymətləndirilməlidir (Mərzəbəyov, 2019).

Bu, keyfiyyət metodlarından (məsələn, ekspert mühakiməsi və ssenari təhlili) və kəmiyyət metodlarından (Monte Karlo simulyasiyaları və həssaslıq təhlili kimi) istifadə etməklə edilə bilər. Daha sonra risklər layihənin maliyyə sağlamlığına potensial təsirləri əsasında prioritetləşdirilməlidir. Potensial pozuntuları minimuma endirmək üçün ilk növbədə yüksək təsirli risklərə diqqət yetirilməlidir.

Kompleks risklərin idarə edilməsi planı müəyyən edilmiş risklərin azaldılması strategiyalarını əks etdirməlidir. Bu plana hər bir risk üçün xüsusi tədbirlər, təyin edilmiş öhdəliklər, müddətlər və monitoring mexanizmləri daxil edilməlidir. Maliyyə risklərinin idarə edilməsinin layihənin əsas fəaliyyətlərinin bir hissəsi olmasını təmin etmək üçün risklərin idarə edilməsi planı ümumi layihə planına integrasiya edilməlidir (Kazımlı, Quliyev, 2018).

Layihənin maliyyə vəziyyətinin davamlı monitoringi maliyyə risklərini dərhal müəyyən etmək və aradan qaldırmaq üçün vacibdir. Müntəzəm maliyyə hesabatları büdcəyə qarşı faktiki xərcləri izləməyə, fərqləri erkən aşkar etməyə və düzəldici tədbirlər görməyə kömək edir. Maliyyə idarəetmə proqramından istifadə maliyyə monitoringi və hesabat proseslərinin dəqiqliyini və səmərəliliyini artırır.

Maraqlı tərəflərlə səmərəli ünsiyyət maliyyə risklərini idarə etmək üçün çox vacibdir. Maraqlı tərəfləri layihənin maliyyə vəziyyəti, potensial risklər və təsirin azaldılması strategiyaları haqqında məlumatlandırmaq onların dəstəyini və iştirakını təmin edir. Daimi yeniləmələr və şəffaf hesabatlar inam yaradır və maraqlı tərəflərə məlumatlı qərarlar qəbul etməyə imkan verir (Tağıyev, Səfərov, 2013).

Tək maliyyə mənbəyinə güvənmək maliyyə riskini artırır. Maliyyələşdirmə mənbələrinin şaxələndirilməsi maliyyə buferini təmin edə və hər hansı bir maliyyə məsələsinin təsirini azalda bilər. Qrantlar, kreditlər və investisiyalar kimi çoxsaylı maliyyələşdirmə variantlarını araşdırmaq lazımi maliyyə resurslarını təmin etməyə və riski yaymağa kömək edə bilər.

Bazar transformasiyası ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, diversifikasiya strategiyasının kompleks anlamda mahiyyətini bilmədən və bundan irəli gələrək dəqiq metodoloji seçim etmədən bir sıra müəssisələrdə bu istiqamətdə həyata keçirilən layihələr səmərəliliklə nəticələnməmişdir. Ona görə də müəssisənin diversifikasiyası strategiyasına iqtisadi qanunları və bazar prinsiplərini rəhbər tutaraq kompleks yanaşılmalı və prosesin mexanizmi yerli biznes mühiti şərtləri ilə dolğun uzlaşdırılmalıdır. Müəssisənin səmərəli idarə edilməsi əsaslandırılmış balanslı strategiyanın tətbiqini tələb edir. Bu strategiya isə diversifikasiya aspektində investisiyaları, texnologiyaları, funksional qarşılıqlı əlaqəliyi, istehlakçı tələbinin dolğun ödənilməsini, məhsula bazarda düzgün koordinasiya qurmanı şərtləndirir.

Müəssisənin diversifikasiyası strategiyası çoxamilli və mürəkkəb quruluşlu bir prosesdir. Burada əsas iş heç də strategiyanın qəbulu və reallaşması ilə başa çatmır. Proses daim bütün sistem indikatorlarının tənzimlənməsini və yeni poststrategiya hədəflərin müəyyənləşdirilməsini, mövqelərin tutulmasını əsaslandırır.

1. Hedcinq, təklif etdiyi üstünlüklərə görə investorlar tərəfindən başa düşülməli və istifadə

edilməli olan maliyyə strategiyasıdır (Fıkırkoca, 2013; Yüzbaşıoğlu, 2013). İnvestisiya olaraq, fərdin maliyyəsinə dəyər itkisinə səbəb ola biləcək riskli vəziyyətə məruz qalmaqdan qoruyur.

Hedcinq təcrübəsi maliyyə bazarının sabitliyinə də kömək edir. Riski daşımaq üçün daha az təchiz olunmuş müəssisələrdən daha bacarıqlı olanlara (məsələn, möhtəkirələr və arbitrajçılar) ötürməklə, hedcinq maliyyə sistemi daxilində riskin daha səmərəli bölüşdürülməsinə kömək edir. Məsələn, faiz dərəcələri ilə bağlı riskləri hedcinq edən iri maliyyə institutları daha geniş maliyyə sisteminin sabitləşməsinə töhfə verir, faiz dərəcələrinin dəyişkənliyi dövründə kaskadlı defolt riskini azaldır.

Hedcinq tənzimləyicilərə uyğunluğu və strateji uyğunluğu dəstəkləyir. Banklar üçün Bazəl Sazişləri və ya sığorta şirkətləri üçün Ödəniş qabiliyyəti II ilə tətbiq edilənlər kimi bir çox tənzimləyici çərçivələr təşkilatlardan maliyyə risklərini effektiv şəkildə idarə etməyi və azaltmağı tələb edir.

Maliyyə risklərinin müəyyən edilməsinə, qiymətləndirilməsinə və azaldılmasına kömək edə biləcək müxtəlif maliyyə risklərinin idarə edilməsi alətləri və proqram təminatı mövcuddur (Abbasov, 2021). Bu alətlər risklərin idarə edilməsi imkanlarını artırmaq üçün qabaqcıl analitika, real vaxt məlumatları və proqnozlaşdırıcı modelləşdirmə təmin edə bilər (Kazımlı, Quliyev, 2011, Vyatkin, 2003).

Düzgün alətlərə sərmayə qoymaq maliyyə risklərinin idarə edilməsi proseslərini asanlaşdırır və qərarların qəbulunu təkmilləşdirir.

Nəticə

Maliyyə risklərinin idarə edilməsi qeyri-müəyyənliklərə baxmayaraq layihələrin uğurla həyata keçirilməsini təmin etməyə kömək edən layihənin idarə edilməsinin vacib aspektidir. Hərtərəfli riskin müəyyənləşdirilməsi, qiymətləndirilməsi və təsirin azaldılması strategiyalarından istifadə etməklə layihə menecerləri layihələrini maliyyə pozuntularından qoruya bilərlər. Daimi monitorinq, maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi və qabaqcıl alətlərin istifadəsi maliyyə risklərinin idarə edilməsi səylərini daha da artırır. Nəhayət, effektiv maliyyə risklərinin idarə edilməsi layihələrin ümumi uğuruna və davamlılığına töhfə verir, təşkilatlara məqsədlərinə inamla nail olmağa imkan verir.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, S. (2021). *Bank fəaliyyətində maliyyə risklərinin idarə edilməsi*.
2. Bolgün, E., Akçay, B. (2012). "Risk Yönetimi".
3. Əkbərov, S., Osmanlı, A. (2020). *Layihə risklərinin idarə edilməsi*.
4. Fıkırkoca, M. (2013). *Bütünsel risk yönetimi*.
5. Hüseynova, N. (2019). *Maliyyə risklərinin idarə edilməsi*.
6. Kazımlı, X.H., Quliyev, İ. (2011). *İqtisadi risklərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi*. İqtisad Universiteti, 187 s.
7. Kazımlı, X.H., Quliyev, İ. (2018). *İqtisadi risklərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi*. İqtisad Universiteti.
8. Quliyeva, Ş.T. (2011). *Maliyyə riskləri və onların idarə edilməsi*. Monoqrafiya.
9. Mərzəbəyov, A.Ə. (2019). *İnnovasiya layihəsi risklərinin tədqiqi və qiymətləndirilməsi*. Sumqayıt Dövlət Universiteti- "Elmi xəbərlər- Sosial və humanitar elmlər bölməsi Cild 15 № 3
10. Tağıyev, A.H., Səfərov, Q.Ə. (2013). *İnnovasiya layihələrinin menecmenti*. Elm.
11. Vyatkin, V. N. (2003) "Risk menedzhment". Uchebnik.
12. Yüzbaşıoğlu, N. A. (2013). "Risk Yönetimi Konferansı", Risk Yöneticileri Derneği-Finans Dünyası.

Daxil oldu: 18.01.2025

Qəbul edildi: 22.04.2025